

Bijlage VWO
2014

tijdvak 1

geschiedenis (pilot)

Bronnenboekje

Prehistorie en oudheid

bron 1

Als een Grieks burger een ambt wil vervullen in de stadstaat Athene wordt hij gecontroleerd door de Raad, de bestuurders van de stad. Een fragment uit een vierde-eeuwse beschrijving van dit gebruik, de *dokimasia*:

Wanneer ze je kwalificaties controleren, vragen ze eerst: "Wie is je vader en wat is je deme¹⁾? Wie is je vaders vader, wie is je moeder, en wie is haar vader en wat is zijn deme?" Dan vragen ze de kandidaat (...) of hij familiegraven heeft en waar die zijn, of hij zijn ouders goed behandelt, of hij zijn belastingen betaalt en zijn dienstplicht heeft vervuld.

Wanneer al deze vragen zijn gesteld, moet de kandidaat getuigen oproepen. Wanneer hij deze heeft opgeroepen, wordt er gevraagd: "Heeft iemand een beschuldiging in te brengen tegen deze man?"

Als iemand hem ergens van beschuldigt, worden de aanklacht en de verdediging gehoord en vervolgens wordt de zaak, door middel van handopsteking, beslist door de Raad.

noot 1 een deme is een woonkern, een soort gemeente

bron 2

Rond 417 beschrijft Paulus Orosius gebeurtenissen uit de recente geschiedenis van zijn vaderland Spanje, dat al eeuwenlang deel uitmaakt van het Romeinse Rijk:

In 406 staken de Alanen, Sueven, Vandalen en veel anderen met hen de Rijn over. Ze vielen Gallië binnen en rukten op tot aan de Pyreneeën. Omdat zij op dat moment nog werden tegengehouden door deze barrière, keerden zij op hun schreden terug en overspoelden de nabijgelegen provincies. Terwijl zij huishielden in Gallië, greep Gratianus, een inwoner van Brittannië, daar de macht. Hij werd vermoord en in zijn plaats werd Constantijn gekozen, een man uit de laagste rangen van het leger. Nadat hij zich de keizerlijke waardigheid had aangemattigd, stak hij over naar Gallië. Misleid door bondgenootschappen met onbetrouwbare barbaren, berokkende hij de staat daar veel schade (...). Constantijn zond zijn zoon Constans naar Spanje. Met hem stuurde hij bepaalde barbaren mee, die ooit als bondgenoten waren aanvaard en in militaire dienst waren genomen. Zij werden belast met de bewaking van de bergpassen door de Pyreneeën. (...)

Zij verzaakten echter hun plicht. Ze lieten de passen onbewaakt en stelden de provincies van Spanje bloot aan de volkeren die rondzwierven in Gallië. Ze sloten zich zelfs bij hen aan. Nadat de volkeren een tijdje moordend hadden rondgetrokken, waarbij ze mensen en goederen veel schade toebrachten, verdeelden ze het land door middel van loting onder elkaar. Tot op heden hebben ze het in hun bezit.

De middeleeuwen

bron 3

Fragment uit *De Geschiedenis van de Franken*, tussen 573 en 591 geschreven door bisschop Gregorius van Tours, een van de machtigste mannen van zijn tijd. In het fragment beschrijft hij de bekering van koning Clovis in 496:

De koningin liet de heilige Remigius (de bisschop van Reims) in het geheim bij zich komen. Ze smeekte hem het woord van de verlossing aan de koning over te brengen. De bisschop verzocht Clovis om een persoonlijk onderhoud en drong er bij hem op aan in de ware God, de schepper van hemel en aarde, te geloven en zijn eigen afgoden op te geven (...). De koning antwoordde: "Ik heb u bereidwillig aangehoord, heilige vader. Er blijft echter een probleem. Het volk onder mijn bevel zal niet bereid zijn de oude goden op te geven. Toch zal ik naar mijn mensen toegaan en overbrengen wat u mij zojuist hebt verteld." Clovis organiseerde een bijeenkomst, maar door tussenkomst van de goddelijke macht riep heel het volk, nog voordat de koning zijn mond kon opendoen, eensgezind uit: "We zullen onze sterfelijke goden verwerpen, vrome koning, en zijn bereid de onsterfelijke God waarover Remigius preekt te volgen." Het nieuws bereikte de bisschop. Hij was zeer verheugd en beval dat de doopvont klaar moest worden gemaakt.

bron 4

In 602 vaardigt koning Ethelbert van Kent in Engeland een wet uit. Enkele jaren voordat deze wet wordt opgesteld, heeft een christelijke missie uit Rome Engeland bereikt. Een fragment uit deze wet:

Schade toegebracht aan het bezit van God en de Kerk moet twaalfvoudig worden gecompenseerd; aan het bezit van een bisschop elfvoudig; aan het bezit van een priester negenvoudig; aan dat van een diaken zesvoudig; aan dat van een gewone geestelijke drievoudig.
Verstoring van de vrede in een kerk moet tweevoudig worden vergoed; verstoring van een bijeenkomst ook tweevoudig.

bron 5

In 1247 laat koning Lodewijk IX van Frankrijk een onderzoek instellen in Normandië. Speciale controleurs noteren de klachten van de plaatselijke bevolking:

Klacht nummer 465: De abt en het klooster van Silly-en-Gouffern beklagen zich erover dat de koning belasting heft op de verkoop van hout uit de bossen van Blanefosse in de parochies Saint-Martin-sur-Vivre en Belhotel. De abdij was gewend het hout belastingvrij te verkopen in de tijd van koning Filips en in de tijd van de vader van de huidige koning.

Vroegmoderne tijd

bron 6

In 1568 schrijft de Franse jurist Jean Bodin over de stijging van de prijzen in Europa:

Ik ben van mening dat de belangrijkste oorzaak van de stijging van de kosten van levensonderhoud, en om zo te zeggen de enige die tot op heden door niemand werd aangehaald, de overvloed is aan goud en zilver, die thans in dit koninkrijk groter is dan 40 jaar geleden. De Spaanse koning, meester over de nieuwe gebieden, heeft Spanje overstelpt (en niet alleen Spanje maar heel Europa) met het goud en zilver, waaraan deze gebieden zo rijk zijn.

bron 7

Op 25 november 1607 wordt in Delft bekend gemaakt:

Verboden op Sint-Nicolaasavond met koopwaar op de markt te staan:
De autoriteiten van de stad Delft hebben gemerkt dat op 5 december, de zogenaamde sinterklaasavond, de markt bezet is met veel kramen. Daar worden verschillende goederen verkocht waarvan men de kleine kinderen wijs maakt dat Nicolaas die aan hen geeft. Dat is een zaak die niet alleen in strijd is met de goede orde en het gezag, maar het leidt de mensen ook af van de ware godsdienst. Zo krijgen we hier ongeloof en afgoderij. Daarom hebben schout en schepenen, samen met de burgemeesters besloten dat voortaan niemand, inwoner van Delft of niet, op Sint-Nicolaasavond met marktkramen, goederen of artikelen op de markt of waar dan ook mag gaan staan. Bovendien wordt verboden om voortaan brood, koek, suiker of andere etenswaren waarop iets staat afgebeeld te verkopen of uit te stallen. Koeken met afbeeldingen worden meteen in beslag genomen!
Bekendgemaakt bij het luiden van de grote klok van het stadhuis,
25 november 1607.

bron 8

De Engels-Amerikaanse filosoof Thomas Paine schrijft aan het einde van de achttiende eeuw een essay over de rechten van de mens. Een gedeelte hieruit:

Als de barbaarsheid van de huidige oude regeringen verdwijnt, zullen de morele verwachtingen van naties ten opzichte van elkaar worden aangepast. Mensen zullen niet langer opgroeien met het barbaarse idee hun eigen soortgenoten voor vijanden te houden, omdat zij door het toeval der geboorte leven in landen met verschillende namen.

Hieruit volgt dat de mens, als hij niet verpest wordt door regeringen, van nature de vriend is van zijn medemens en dat de menselijke natuur niet uit zichzelf slecht is. De geest van jaloezie en wreedheid, die de regeringen van twee landen kan bezielen en die hen afhankelijk maakt van belastinginning, wijkt nu voor de voorschriften van de rede, recht en menswaardigheid.

bron 9

Tijdens de Franse democratische revolutie wordt de Franse koning Lodewijk XVI afgezet en ter dood veroordeeld. Op 25 december 1792 schrijft de koning, in afwachting van de voltrekking van de doodstraf, zijn politiek testament:

Ik vergeef met heel mijn hart diegenen die zich tot mijn vijanden hebben gemaakt zonder dat ik hun daarvoor enige reden heb gegeven en bid God om hen te vergeven, zelfs diegenen die mij vanuit een verkeerd ideaal, of vanuit een verkeerd begrepen ideaal, veel kwaad gedaan hebben. Ik raad mijn zoon aan, als hij het ongeluk heeft koning te worden, eraan te denken dat hij zich helemaal moet wijden aan het geluk van zijn medeburgers. Dat hij elke haat moet vergeten en elk gevoel dat verband houdt met het kwaad en het verdriet dat ik onderga. Dat hij het geluk van de volken enkel na kan streven door volgens de wetten te regeren, maar dat tegelijkertijd een koning enkel gerespecteerd wordt, en het goede kan doen dat zijn hart ingeeft, zolang hij maar de nodige autoriteit heeft. En dat hij anders, als hij beperkt wordt in zijn acties en nauwelijks respect weet af te dwingen, eerder nutteloos en een ergernis is dan nuttig.

bron 10

In 1873 schrijft de Britse ambassadeur in Berlijn, Lord Odo Russell, een brief naar de Britse minister van buitenlandse zaken, Lord Granville:

Berlijn, 11 februari 1873

Beste Lord Granville,

Vorst Bismarck vroeg me vanavond na het diner om met hem een pijp te roken in de salon.

In de eerste plaats wilde hij mijn medewerking verkrijgen bij het weerleggen van laster. Het was hem ter ore gekomen, dat de koningin van Holland¹⁾ die, om onbegrijpelijke redenen die alleen zijzelf kende, een fervent tegenstandster was van Pruisen en van de Duitse eenheid, erin geslaagd was tijdens haar talrijke reizen naar Engeland het idee te verspreiden dat Pruisen van plan was Nederland te annexeren met het oog op het verkrijgen van kolonies en een vloot voor Duitsland.

Hij (Bismarck) verlangde noch naar kolonies noch naar een vloot. Kolonies zouden in zijn opinie alleen zorgen voor verzwakking, omdat kolonies alleen verdedigd konden worden door een sterke vloot. Duitslands geografische positie vereiste niet dat zij zich zou ontwikkelen tot een sterke maritieme macht. Een vloot die kon wedijveren met die van Oostenrijk, Egypte, Holland of misschien Italië en nauwelijks met Rusland zou voldoende zijn voor Duitsland. Maar het zou voor Duitsland niet interessant zijn zo lang zij geen kolonies had waarmee zij kon rivaliseren met maritieme machten zoals Engeland, Amerika of Frankrijk. Veel kolonies waren hem aangeboden, hij had ze afgewezen en wenste alleen kolenstations die hem waren toegewezen door verdragen met andere landen. Duitsland was in zijn opinie nu groot en sterk genoeg.

noot 1 Prinses Sophie van Württemberg, koningin van Nederland, was de vrouw van koning Willem III.

bron 11

Werkgelegenheid van Duitse industriearbeiders 1914-1919
(maart 1914 = 100)

	mrt.	sep.	mrt.	sep.	mrt.	sep.	mrt.	sep.	mrt.	sep.	mrt.
	'14	'14	'15	'15	'16	'16	'17	'17	'18	'18	'19
man	100	72	84	82	83	84	94	100	102	105	98
vrouw	100	79	98	120	147	173	217	227	234	229	99

bron 12

Prent uit het katholieke tijdschrift De Roskam met als titel '1 Mei-beweging' uit 1921:

Donderdag 21 April 1921 10e Jaargang No. 8

DE ROSKAM

VERSCHIJNT OM DE VEERTIEN DAGEN.

Nadruk verboden. Abonnementen van „De Roskam” f 2.30 per jaar; met inbegrip van „De Volkskrant” f 9.30. Losse nummers f 0.10.
Redactie-adres: VAN IMHOFFSTRAAT 28, 's-GRAVENHAGE, TELEFOONNUMMER H. 1356.
Administratie-adres: EMMALEIN 2, 's-HERTOGENBOSCH, TELEFOON No. 70.
Adres voor inzending van teekeningen: L. DE LEEUW, Singel 174, Dordrecht.

1 MEI-BEWEGING.

Dank je, wij hebben ons eigen Meifeest.

Onderschrift:

"Dank je, wij hebben ons eigen Meifeest."

Toelichting

1 mei is voor socialisten een feestdag, de dag van de arbeid,

voor rooms-katholieken is mei de maand van de Mariaverering.

Links op de prent staat een beeldje van Maria met Jezus op haar arm.

bron 13

In 1933 ontvangt Irmgard Brester in Nederland een brief van haar Duitse familieleden waarin staat:

Nu zijn de vlaggen opgeborgen, het gejuich verstomd, nu komt de zware taak van de wederopbouw. Een regering die zo het vertrouwen van het volk geniet, krijgt dat vast wel voor elkaar. Maar daar hoort een ijzeren vuist bij. En Hitler zal moeten oppassen dat zijn beweging geen gevaar loopt. De communisten verbranden nu hun rode vlaggen, opeens willen ze ook nationaalsocialisten worden. Dat gaat natuurlijk niet. Eerst moeten ze een proeftijd van drie jaar in de concentratiekampen doormaken.

Hetzelfde geldt voor de sociaaldemocraten. Dagelijks hoor je van mensen die uit de partij gaan. Plotseling ontdekken ze hun nationaalsocialistische inborst. Dat in zulke perioden van strijd, die om leven of ondergang van een volk gaan, ook ontsporingen voorkomen, die excessen waar jij het over hebt, is niet goed te praten, maar wel te begrijpen.

bron 14

Een prent uit 1950 van de Amerikaanse tekenaar Cloyd Sweigert in de *San Francisco Chronicle*:

Vertaling:

Op de haan staat: "Frankrijk".

Op de broek van de man met het voer staat: "Franse communisten".

Toelichting

De man in de deur is Stalin, de leider van de Sovjet-Unie.

bron 15

In 1951 veroordeelt rechter Kaufman in New York het echtpaar Rosenberg ter dood. Bij het uitspreken van het vonnis zegt hij:

Burgers die in dit land hun landgenoten verraden, kunnen niet, zoals misschien voor de Tweede Wereldoorlog, geloven in de goedheid van de Sovjet-Unie. (...) Ik beschouw jullie misdaad als erger dan moord. Een moord met voorbedachte rade valt in het niet bij de misdaad die jullie pleegden. Bij een moord doodt de misdadiger zijn slachtoffer. De familie is bedroefd en nadat het recht zijn loop heeft gehad, kan het hoofdstuk worden afgesloten. Maar jullie hebben volgens mij, door de Russen de A-bom in handen te geven, jaren voordat ze die zelf hadden kunnen ontwikkelen, de communistische agressie in Korea veroorzaakt en de daarbij behorende 50.000 slachtoffers. Wie weet hoeveel miljoenen onschuldige mensen nog de prijs moeten betalen van jullie verraad. Het is zeker dat jullie verraad de koers van de geschiedenis heeft veranderd in het nadeel van ons land. Iedereen weet dat we in een constante staat van spanning leven. We zien het bewijs van jullie verraad elke dag om ons heen; de hele natie wordt voorbereid op een atoomaanval.

bron 16

In februari 1956 houdt de leider van de Sovjet-Unie, Nikita Chroesjtsjov, een rede. Veel historici vinden dat hij in de rede een juist beeld schetst van zijn voorganger Stalin, die in 1953 is gestorven. Chroesjtsjov zegt:

Kameraden! De persoonscultus heeft zulke monsterlijke afmetingen aangenomen, omdat Stalin zelf alle denkbare methoden aanwendde die konden dienen voor de verheerlijking van zijn eigen persoon. Een van de meest karakteristieke voorbeelden van Stalins zelfverheerlijking en van zijn gemis aan bescheidenheid is de verschijning van zijn *Beknopte biografie*, in 1948 gepubliceerd. Dit boek is een toonbeeld van de meest liederlijke vleierij, een voorbeeld van een man die zichzelf tot een godheid verheft en van zichzelf een legende van onfeilbaarheid maakt.

bron 17

In augustus 1988 verschijnt deze prent van Michael Cummings in een Britse krant:

Vertaling:

"Als ze als baby al zo is, hoe zal ze dan zijn als ze is opgegroeid?"

In het vlaggetje staat: 'Democratie, vrijheid!'

Toelichting:

Op de baby staat 'Glasnost'.